

Література

1. Верстюк В. Симон Петлюра в історичній свідомості українського суспільства. Радіо Свобода.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1737678.html>.
2. Віталій Скальський. Симон Петлюра за парканом національної свідомості українців. Історична правда.
URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/05/21/159546/>.
3. Пеленська О. Пам'ятник Симону Петлюрі у Польщі вшановує народи, які воювали із більшовицькою Росією. Радіо Свобода.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30943922.html>.
4. Плани петлюрівців. Известія. 1922. 7 лют. С. 2.
5. Сталін І. Відповідь товаришам українцям в тилу і на фронті. Правда. 1917. 13 груд. С. 12—17.
6. Сталін І. Про українську Раду. Известія. 1917. 17 груд. С. 1—7.
- 7/ Сталін І. Український вузол. Известія. 1918. 14 берез. С. 3—5.
- 8/ Сталін І. Що таке українська Рада?. Правда. 1917. 15 груд. С. 2—3.
- 9/ Чутки про переговори Петлюри із радянським українським урядом. Рувль. 1922. 15 лют. С. 1—2.

Хомутовська Ірина
(м.Миколаїв)

ПЕРЕФОРМАТУВАННЯ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ДОКТРИНИ В ПЕРІОД «ПЕРЕБУДОВИ»

Дослідження проблематики «перебудови» - загальна назва сукупності політичних і економічних реформ, що проводилися в СРСР, характеризується багатоаспектністю, різноманітністю та ґрунтовністю. Проте до останнього часу залишається значна кількість маловивчених питань, які потребують висвітлення і ще чекають свого розкриття.

Радянська адміністративно-командна система потребувала змін. Отримавши право керувати країною 1985 році М.С. Горбачов та його прибічники висунули низку реформаторських ідей, які концептуально були викладені в рішеннях квітневого Пленуму ЦК КПРС 1985 р., XXVII з'їзді КПРС у лютому 1986 р., січневого Пленуму ЦК КПРС 1987 р. та XIX партійної конференції КПРС у червні – липні 1988 р. Консервативно налаштована компартійна номенклатура прагнула зберегти владу та не погоджувалася з реформами. Партійно-політичний досвід номенклатури при УРСР спричинив формування своєрідного «системного ефекту», що втілювався у колективному «імунітеті» до будь яких новацій та породив такі знакові явища періоду перебудови, як конформізм, формалізм, імітація активності тощо. Нові історичні умови вимагали від них продовження, поглиблення і радикалізації реформ.

В основі гасел нової політики були: «прискорення соціально-економічного розвитку», «перебудова», розширення «гласності», «демократизація» партії, «гуманного та демократичного соціалізму» в СРСР та всіх сфер життя народу, «нове політичне мислення» у зовнішній політиці тощо. Тогочасна література трактувала «перебудову» як період «оновлення соціалізму», як розкриття його «гуманістичного потенціалу», надання йому «сучасних форм» суспільної організації у соціально-політичній, економічній та моральній сферах [1]. Стратегічним результатом «перебудови» стала нова морально-психологічна ситуація, а саме демократизація, гласність, критичність, активна громадянська позиція.

Політика «гласності» означала своєрідний перехідний етап між довготривалим періодом мовчазного одностороннього до свободи слова. Для отримання результатів від проведення даної політики потрібна була співпраця між владою та представниками інтелігенції. «Гласність» мала різновекторні напрями, сприяла активному впровадженню в освітній процес творів репресованих і заборонених митців, у зв'язку з чим науково-освітнім працівникам доводилося здійснювати пошук, розробку відповідного методичного, біографічного та іншого матеріалу, а також долати психологічний бар'єр тієї частини освітян, яких «система добряче вишколила у вірнопідданому переказуванні світоглядно правильних сторінок учнівських підручників», долати перестороги щодо українських «буржуазно-націоналістичних» письменників [2].

Радянська ідеологія («марксизм-ленінізм», «комуністична ідеологія») мала своєю метою заповнити і витіснити будь-яку самобутність, національну ідентичність та вплинула на світогляд і оцінку того періоду значною кількістю населення. Показовим є те, що тривалий період національностям не вистачало культурної ідентифікації і незалежності. Пропагандистськими спорудами та іменами в більшості партійних функціонерів був представлений псевдоідеологічний зміст, ними насичувалися територіально-географічні карти і промислові та освітницько-культурні забудови, центри [3]. Відповідальні працівники (інструктори, партторги, ідейні комуністи) з трибуни закликали до колективізму, а не до власницького індивідуалізму. Забезпечуючи тотальний контроль засобами масової інформації над свідомістю населення у СРСР безконкурентний маховик комуністичної пропаганди не мав аналогів майже 70 років. Проголосивши курс на «гласність» і демократизацію суспільства, партійне керівництво, однак, не бажало втрачати монополію у суспільних процесах та ідейному вихованні населення. Поширення ідеології «перебудови» здійснювалося насамперед через мережу друкованих органів ЦК КПРС і повністю підконтрольне партії радіо і телебачення. Інтелектуальну і творчу еліту схиляли до Москви, а та прагнула всіма можливими і неможливими засобами розчинити українську культуру в російському культурно-мовному середовищі. Враховуючи наклади партійної преси й монополію в електронних ЗМІ, цей вплив на свідомість громадян за охопленням аудиторії та інтенсивністю інформаційного тиску був домінуючим [4]. Здавалося, так буде вічно. Та попри все недовіра до українців у центрі постійно зберігалася. Вони завжди були

підконтрольними або використовувалися на других ролях. Водночас з народних надр час від часу дихало полум'ям, глибинною непізнаною силою, нескореністю і волею. Навіть політичне, громадське життя було позначене певними особливостями, специфікою, традиціями минулого, суспільною поведінкою. А що вже говорити про інтелектуальний, освітній, літературно-художній простір, де основу становила марксистсько-ленінська ідеологія і відводили визначальну роль як інструментів соціалізації населення. Спроби тримати його постійно в рамках лисенківщини, макаренківщини, маланчуківщини, соціалістичного реалізму постійно давали збої. Український дух, українська сила рвалися на волю, прагнули свободи. Українська національна інтелігенція в складних суспільно-політичних умовах прагнула відстоювати інтереси свого народу. Відродження української держави і нації відбувалося в складних умовах боротьби з консервативними й реакційними силами, які прагнули зберегти старі порядки, віджилий суспільний лад, колоніальне становище України. Однак змін, перебудови чи корінних кардинальних перетворень прагнули всі прошарки суспільства [5]. Нова психологічна атмосфера, породжена політикою гласності, вимагала вдосконалення форм і методів роботи, подолання пасивності та формалізму, усвідомлення свого місця у справі збереження і ренесансу української історико-культурної спадщини.

Однак, зважаючи на відсутність ефективного механізму впровадження якісних змін загалом в СРСР та Українській РСР зокрема не відбулося, а це призвело до того, що визначені цілі не були досягнуті. Населення знаходилося в ідеологічному вакуумі занадто довго і великий об'єм нової інформації інколи було не в змозі сприйняти правильно. Поступова лібералізація режиму активізувала творчу інтелігенцію щодо захисту української мови, культури та сприяла згуртуванню всіх небайдужих. Перебудова продемонструвала закономірний процес перехідного етапу між довготривалим періодом мовчазного однодумства до свободи слова.

Література

1. Хомутовська І.І. Сучасники про період перебудови (1985–1991 рр.) / І.І. Хомутовська // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць. Сер. : Історичні науки / Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2017. №2(44). С. 30-37.
2. Потапенко Р. Науково-освітня інтелігенція в умовах ідеологічних трансформацій періоду «перебудови» Український історичний журнал. 2021. №2. С. 129-137.
3. Хомутовська І.І. Криза економіки в період «Перебудови» 1985-1991 рр. УРСР // Матеріали щорічної конференції науково-педагогічних працівників, м. Миколаїв, 21-23 квітня 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 67-69.
4. Чорний О.О. Українська політична свідомість періоду «перебудови» в СРСР / Соборність України: історія та сучасність : зб. наук. праць. Матеріали Всеукр. наук. конф. 2023. С. 165–173.

5. Даниленко В.М. Україна в 1985–1991 рр.: остання глава радянської історії. К.: Інститут історії України НАН України, 2018. 278 с.

Чаурелі Олександр

(м. Миколаїв)

МИКОЛАЇВЩИНА В 1941–1942 РР. НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «НОВОЕ СЛОВО»

Проаналізовано газетні матеріали «Нового слова», присвячені Миколаєву та області. Установлено цікаві факти повсякденного життя населення у 1941–1942 рр. періоду нацистської окупації Миколаївщини. Виявлено нові дані щодо періоду нацистської окупації південноукраїнського краю.

Серед джерельної бази регіональної історії ХХ ст., важливе місце посідають періодичні матеріали, які представлені газетами, журналами та часописами. Особливо зростає попит у суспільстві на періодичні видання часів Другої світової війни і нацистської окупації України. Серед науковців, ряд публікацій щодо значення періодичної преси в краєзнавчих дослідженнях оприлюднили С. А. Вишневський [1; 2] та О. В. Гриневич [3].

Серед такої преси була пронацистська ілюстрована російськомовна газета представників російської еміграції «Новое слово». Вона видавалася у Берліні в 1933–1944 рр. Засновником і редактором-видавцем був В. М. Деспотулі, а протягом 1933–1934 рр. редактором був Є. Л. Куммінг. Виходила 1–2 рази на тиждень, мала обсяг 8 смуг, а з квітня 1944 р. – 6 смуг. Усього вийшло не менше 642 номерів.

Більшість політичних і літературних матеріалів становили агітаційні статті й оповідання антибільшовицької та антисемітської спрямованості. Поширювалася у Німеччині та на окупованих територіях Європи і СРСР. Від інших колабораціоністських газет відрізнялася вищим літературним рівнем, оскільки її робили професійні літератори. Серед них були І. Д. Сургучов, В. М. Ільїн, В. І. Горянський, М. М. Февр, В. О. Блюменталь-Тамарін, В. О. Кадашев (Амфітеатров), Р. В. Іванов-Разумник, С. Л. Голлербах, І. С. Шмельов, Б. А. Філістинський та ін. Редактором шахового відділу в 1943 р. був О. О. Альохін [4].

Автором більшості статей і нарисів про стан та життя у Миколаївській області був помічник начальника продовольчого відділу міської управи Лев Скадовський, який підписувався або повністю, або скорочено «Л. С.».

Уперше про наш миколаївський край згадується в одному з березневих номерів газети за 1942 р. У невеличкій статті розповідається про релігійне життя м. Миколаєва. Із вступом німецьких військ до міста влітку 1941 р. жоден з храмів, окрім одного, були зачинені, а внутрішнє оздоблення розграбоване. Незважаючи на це, віруючі звернулися до єдиного священика, який залишився у місті, з проханням здійснення церковних треб, зокрема обряду поховання. Крім того,